

LJUBA ARNAUTOVIĆ

U tajnosti

roman

LEYKAM
international

LJUBA ARNAUTOVIĆ
U TAJNOSTI

NAKLADNIK
Leykam international d.o.o., Ilica 42, HR-10000 Zagreb
www.leykam-international.hr

ZA NAKLADNIKA
Jürgen Ehgartner

UREDNIKA
Eugenia Ehgartner

PRIJEVOD S NJEMAČKOGA
Slavija Kabić

LEKTURA I KOREKTURA
Neli Mindoljević

© 2023 Leykam international d.o.o., Zagreb
Nijedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji drugi način
reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Naslov originala: „Im Verborgenen“.
© 2018 Picus Verlag Ges.m.b.H., Wien

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

 Bundesministerium
Kunst, Kultur,
öffentlicher Dienst und Sport

Gefördert durch das Bundesministerium Kunst,
Kultur, öffentlicher Dienst und Sport Österreich.

ISBN 978-953-340-161-4

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001178495.

FOTOGRAFIJA NA NASLOVNICI
Beč, most Marienbrücke oko 1930.
© Sammlung Hubmann/Imagno/picturedesk.com

GRAFIČKO OBLIKOVANJE
Tvrtno Gregurić

TISKARA
Denona d.o.o., Zagreb

Tiskanje dovršeno u svibnju 2023.

LJUBA ARNAUTOVIĆ
U TAJNOSTI

roman

S njemačkoga prevela
Slavija Kabić

LEYKAM international

Mojoj djeci Maji i Aljoschi

1

Siv je i težak Dunav u svojem koritu. Siv je i težak pokrivač od oblaka nad noćnim krajolikom. Nikomu ne bi palo na pamet sad krenuti u šetnju.

Nitko ne primjećuje ženu koja se brzim koracima približava obali. Hoda nezamjetno pognuto, godine joj se ne mogu odrediti. Smeđi zimski kaput seže joj do gležnja, a oko glave i vrata omotala je crni vuneni šal. Na nekoliko metara od rijeke zastane i osvrne se na sve strane. Ide odlučno prema nasipu i pogne se do zemlje. Odmah se ponovno uspravlja i gleda preko vode koja se poput rastaljena olova razlijeva u smjeru grada. Dok odlazi, žena zakopčava kaput, gurne ruke u džepove i gotovo trčeći napušta mjesto. Noć neprimjetno prelazi u tmuran dan.

Dvojica patrolnih policajaca, narednik i pripravnik, imaju zadatak svakodnevno patrolirati obalom rijeke. Mladi su i potajno veseli što ne moraju na bojišnicu. Bore se na domaćoj bojišnici, tako su ih poučili. I ovdje bi neprijatelj mogao vrebat i zasjede, samo bi to bilo teže uočiti nego na bojištu. Vjerojatno svojoj domovini neće biti pravi heroji, ipak, s ponosom nose odoru.

Idu uz Dunav, od Brigittenaua u smjeru Nussdorfa. Rano je jutro. Prošli su srušeni most čiji stupovi strše iz

bujice poput dugih, suhonjavih prstiju. Zrak je jesenje hladan, magla se diže s vode i želi se uvući u ovratnike i rukave, tad samo žustro koračanje unosi malo topline u tijelo. U svijetu bjesni rat. Grad je zauzet time kako da preživi. Ovdje vani mjesto je tihih smrti. Rijeka prima sve koji su umorni od života ili se guše u očaju, i ona to radi bez obzira na klasu, dob, spol ili vjeru.

Mrtvo tijelo u vodi dvojica mladih policajaca dosad još nisu vidjeli – struja odnosi tijela do sljedeće prepreke ili još dalje. Njima preostaje zadatak da pokupe sirote ostatke koji ostaju na obali. Ondje naprijed opet leži nešto. Tko može objasniti zašto je odjeća uglavnom uredno složena i naslagana, ma, zašto se čovjek uopće svlači za ovu svrhu? Na samom vrhu par iznošenih, ali vidljivo dobro očuvanih muških cipela otežava omanju hrpu, potplati su okrenuti prema gore. Pismo je u unutarnjem džepu kaputa, koji je za ovo doba godine pretanak. Netko, tko je odlučio ući u hladnu vodu, vjerojatno više ne razmišlja o tome da se toplo odjene, to prolazi kroz glavu mlađemu, a drhtavica mu struji tijelom. Stariji razmotava list papira.

Beč, petak, 20. listopada 1944.

Najdraža majko! Ne želim ništa više od toga nego da Te poštediti ove boli. Dobio sam poziv da dođem na

*Morzinplatz**, naslovljen je na ime *Walter ISRAEL***
Baumgarten. Molim Te, oprosti mi, ako se TOMU ne
odazovem. Zahvaljujem Ti na svoj tvojoj ljubavi i brizi.
S čvrstim ufanjem u Boga i vjerujući u ponovni susret u
boljem kraljevstvu, ostajem Tvoj sin Walter, koji Te voli
više od svega.

* Na Morzinplatzu, u tadašnjem hotelu „Metropol”, nalazila se središnjica bečkoga Gestapa (njem. *Gestapo- Leitstelle*), simbola nacionalsocijalističkog terora. Gestapo se uselio u zgradu u ožujku 1938. godine. Ulaz za zatvorenike bio je sa Salztorgasse. U zatvor Gestapa ljudi su dovođeni izravnim ulazom u podrum. Često su tjednima mučeni kako bi se od njih dobilo priznanje. Mnogi su od posljedica zlostavljanja umrli, počinili samoubojstvo ili su deportirani u logore. Poslije je središnjica Gestapa sastavljala i Transporte deportacija kojima su Židovi i ostali „nepodobni” odvođeni u koncentracijske logore. – Nap. prev.

** Na temelju Zakona o promjeni prezimena i imena njemački Židovi, koji su prije imali drugo ime, tom su imenu od 1. siječnja 1939. godine morali dodati ime Israel (muškarci) odnosno ime Sara (žene) kao svoje ime. – Nap. prev.

2

Beč proživljava posljednje blage dane jeseni, ali kad sunca nema, u tren oka zahladi i ljudi se s užasom prisjećaju dviju proteklih ratnih zima. Boje se – hladnoće koja će se uskoro okomiti na njihov grad. Boje se bomba koje ovdje sve češće padaju. I gladi.

Žurno koračajući jedna se žena udaljila od rijeke. Na mjestu, na kojem se Dunavski kanal račva, nastavlja desnom stranom obale i nakon otprilike sat vremena brza hoda skreće nadesno, u Innenstadt*. Sasvim bez daha, stiže točno na vrijeme na svoje radno mjesto. U njezine zadatke spada da otključa Ured** i u njega pusti ostala dva zaposlenika, poslije i posjetitelje. Čim uđe u kuću, događa se preobrazba – naizgled siva figura, koja pognuto hoda, uspravlja se i postaje sasvim drugim čovjekom.

* *Innenstadt / Innere Stadt* (njem.) uže je gradsko središte, prvi općinski okrug, a ujedno i dio povijesne jezgre austrijskoga glavnog grada Beča. – Nap. prev.

** Riječ *Kanzlei* (njem.) u ovom se kontekstu (prostorije Evangeličke Crkve) može prevesti kao ured ili kancelarija. – Nap. prev.

Eva je pomalo debeljuškasta, ne baš visoka žena u četrdesetim godinama. Na njezinu svijetlom, okruglom licu sunčane pjege postupno blijede. Iznad svjetlozelenih očiju njezine se obrve lagano spuštaju nadolje, što joj pogled čini pomalo melankoličnim. Uvijek nosi tamnu, staromodnu odjeću i okrugle naočale s rožnatim okvirom i s vidljivo debelim lijevim staklom. Tamnoplava kosa, spletena u tanke pletenice i pričvršćene u vijenac iznad čela, počinje pokazivati prve sijede na sljepoočnicama. Zatiljak joj pokriva ručno ispletena crna kapa, koju drži ušiven obruč za glavu. Oko vrata vise joj dvije široke crne baršunaste vrpce, jedna s teškim srebrnim križem, druga s povećalom. Drži se vrlo uspravno. Njezin pogled ulijeva poštovanje, da ne kažemo strahopoštovanje. Pred vama je sâm utjelovljenje ispravnosti i jasno se osjeća da ova žena ovdje ima zadnju riječ. Sa svojega pisaćeg stola Eva kroz otvorena vrata – kao iz neke stražarnice – nadgleda susjedne prostorije. U jednoj rade daktilografkinja i kurir u Uredu, druga, prostranija, jest čekaonica, odmah do ulaza. Treća vrata vode do sobe njezina šefa i većinom su zatvorena. Nitko ne može ući ili otići a da ga tajnica ne primijeti. Njezini kolege s posla znaju malo o njoj, ona s njima razgovara samo o službenim stvarima. Nikada se netko ne bi usudio postaviti joj pitanje o njezinu privatnom životu. Upravo toliko misle da znaju: najstarije je dijete u obitelji podrijetlom iz Moravske (to objašnjava njezino izvrsno znanje češkoga). Vjerojatno je bila ambiciozna učenica (što objašnjava njezino vrlo dobro poznavanje pravopisa i računanja), a zacijelo je imala dobar kućni odgoj (o čemu svjedoče njezine manire i siguran nastup).

Vjeruju da je rano obudovjela i da nema djece; uz to, čini se da je duboko religiozna. Nekolicini ljudi koje priznaje kao braću i sestre u vjeri dopušta da je oslovljavaju s „teta Eva”. O tome kako je provela svoj dosadašnji život u ovoj sredini ne zna gotovo nitko.

S obzirom na nekoliko još zaostalih zadataka radnim se danima u Uredu odvija nevjerojatno živahan promet stranaka. Evin je zadatak da usmjerava taj dolazak i odlazak stranaka. Zamoli posjetitelje da pričekaju i pozove ih da mogu do šefa ili najavljuje početak sastanka. Vodi sudionike u prostoriju za više ljudi, ponekad im posluži tanak čaj i tvrde kolačiće. Većinom su muškarci ti koji dolaze ovamo. Pažljivi promatrači primijetili bi da su aktovke posjetitelja, koji pohađaju poslijepodnevne ili večernje sate čitanja biblijskih tekstova, često deblje kad odlaze nego kad dolaze. Kao crkvena ustanova ovo mjesto nije sumnjivo. Obje kršćanske denominacije, katolici kao i protestanti, požurile su se u ulagivanju nacističkom režimu. Tko još sad ispovijeda neku vjeru smatra se osobom koja nema pojma o tome što se događa u svijetu ili glupom, nju se ne shvaća ozbiljno.

U mirnodopskim vremenima ovdje je bilo mnogo posla. Skupljali su se crkveni prilozi i raspodjeljivali se svim mogućim ustanovama. Odavde se centralno upravljalo radom evangeličkih vjeroučiteljica u školama u Beču i Donjoj Austriji. Ovdje je bilo sjedište izvanškolskog rada s mladima. Objavljivana je i serija publikacija *Der Gemeindebote*. Ukinuti su crkveni doprinosi; samo su dvije vjeroučiteljice u cijeloj regiji koja se sada zove Donji Dunav; ferijalni domovi služe raznim namjenama, samo

ne rekreaciji djece i mladih, a *Der Gemeindebote* je oдавно ukinut, zbog nedostatka papira i potražnje. Preostali zaposlenici Ureda u međuvremenu su s gorčinom morali spoznati da su slijedili pogrešnog mesiju. Oberkirchenrat* i njegovi zaposlenici, razočarani i posramljeni, simuliraju neku vrstu normalnosti. Parola je: Ne isticati se. Svaki rat jednom mora završiti, a kakav god bio njegov ishod, Evangelička Crkva voljela bi ponovno imati ulogu. Postoje dobri razlozi za pretpostavku da je to vrijeme blizu – ako su točne tvrdnje stranih radijskih postaja, čije je slušanje strogo zabranjeno.

Eva skida kaput, izuva kaljače i nastoji ne pokazati svoje unutarnje uzbuđenje. Odlazi do svojega pisaćeg stola, otključava ladice, skida poklopac s pisaćeg stroja. Rutinski raspodjeljuje dnevne zadatke objema daktilografkinjama. Njene su misli negdje drugdje.

Prošla su tek dva dana, broji ona, i jedva može povjerovati što se sve dogodilo u međuvremenu. Te srijede rano ujutro u Ured je ušao posjetitelj i Eva je odmah osjetila da se nešto dogodilo.

Poznaje Waltera, dolazi nekoliko puta tjedno, ali nikad tako rano kao danas – nije još ni deset sati. On je školovani drogerist i radi u agenciji za lijekove u trećem okrugu.

* Izraz *Oberkirchenrat* (njem.), kao kolegijalno tijelo, prevodi se kao Vrhovno crkveno vijeće ili Crkveno vijeće. Na njegovu je čelu čovjek koji ima titulu „Oberkirchenrat”. On obnaša funkciju biskupa i zajedno s Crkvenim vijećem upravlja Evangeličkom Crkvom. U ovom romanu čitatelj zna njegovo ime i on je profesor.
– Nap. prev.

Kao najmlađi u dugom nizu braće i sestara živi u unajmljenu stanu sa svojom starom majkom. Zbog urođene mane, zečje usne, bio je otpušten kao nesposoban za vojnu službu. Walter je povučen, gotovo sramežljiv čovjek. Eva osjeća simpatije prema tihom muškarcu. Ugodno joj je u njegovu društvu. Ne samo zato što on nikad ne bi doveo u pitanje njezin autoritet. Ona, koja vjeruje da je svoje srce odavno zatvorila prema muškarcima, osjeća svaki put malu radost kad elegantno odjeven muškarac kroči kroz ulazna vrata i pritom skida šešir. Uvijek pokuca na otvorena vrata njezine radne sobe, čeka da ona kimne, zatim prijeđe sobu, uzme joj ruku i poljubi je. „Poštovanje”, promrmlja pritom, a u posljednje vrijeme i „Poštovanje, teta Eva”, premda je ona nekoliko godina mlađa od njega.

One je srijede sve drukčije. Suprotno svojoj navici, Walter ne skida šešir. Izbezumljena pogleda odmah ulijeće unutra s omotnicom u šaci. Naglo zastaje nasred sobe. Eva ustaje i žurno odlazi do dvojih vrata kako bi ih zatvorila. Walter je došao do police sa spisima, ramenima se naslonio na nju i teško diše. Lice mu je obliveno znojem. Tek sada skida šešir i maramicom briše čelo. Omotnicu je stavio na pisaći stol. Eva mu bez riječi pokazuje da sjedne. Čita.

*Nacionalsocijalistička njemačka radnička stranka**
*Pokrajinska uprava** Beč – Ured za istraživanje*
*rodoslovlja****
*Beč I, Josef-Bürckel-Ring 3, Gauhaus*****

Walteru Israelu Baumgartenu, Beč V, Christophg. 4
Tajnoj državnoj policiji, Glavni stožer državne
*policije***** Beč I,*
Morzinplatz 4
Gdinu šefu policije u Beču, Odjel II, Decernat 1b
Beč I, Bräunerstr. 5

Naš znak: Sippe WSch/Fi 01260/18

Beč, 16. listopada 1944.

Predmet: Rezultat provjere
U Vašem predmetu o podrijetlu došao sam na temelju
raspoloživih dokumenata, materijala koje mi je

* Njem. *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (NSDAP) bila je politička stranka u Njemačkoj između 1919. i 1945. s Adolfom Hitlerom kao njezinim vođom, Führerom. – Nap. prev.

** Njem. *Gauleitung*, izraz iz vremena nacionalsocijalizma (1933. – 1945). – Nap. prev.

*** Njem. *Amt für Sippenforschung*, izraz skovan u vrijeme nacionalsocijalizma. – Nap. prev.

**** Bivša zgrada Parlamenta, *Gauhaus*, bila je sjedište *Gauleitunga*, pokrajinske uprave. – Nap. prev.

***** Njem. *Staatspolizeileitstelle*. – Nap. prev.

*pribavila moja služba, te provedenih istraživanja, do
sljedećeg*

r e z u l t a t a p r o v j e r e

*Ispitanik Walter Israel B a u m g a r t e n, rođen
19. veljače 1896. u Beču, nastanjen u Beču V,
Christophgasse 4, bračno stanje: neoženjen, jest
ŽIDOV*

s četiri pretka, koji su rasno punokrvni Židovi u
smislu Prve uredbe Zakona o državljanstvu Reicha od
14. 11. 1935. (RGBl. I. dio, stranica 1333).*

*Obrazloženje: Ispitanik, gore navedeni, rođen
je i identitet utvrđen prema podacima iz njegova
rodnog i krsnog lista, rimokat. kršten 12. 3. 1896.,
kao zakoniti sin gostioničara Ludwiga Baumgartena i
Eleonore (Lea), rođene Richter (oba su roditelja već
preminula).*

*Otac ispitanika, gore navedeni, rođen 16. 5. 1848.
u Beču, zakoniti je sin Židova Leopolda (izr. ime po
rođenju Simon) Baumgartena, rođenog 7.5. 1798.
u Aschauu/Češka, Izraelitska vjerska zajednica,
rimokat. kršten 23.7. 1846. u župi u Schottenu, u Beču
(sin trgovca Herrmanna Baumgartena i Barbare*

* Njem. „Volljude” i „volljüdisch” („punokrvni Židov”). Zakon o državljanstvu Reicha definirao je „punokrvnog Židova” (volljüdisch) kao osobu koja je potekla od najmanje tri punokrvna židovska pretka (Großeltern). Osobe koje su miješane židovske krvi (Mischling) dijelile su se na dva stupnja: prvi stupanj jesu oni kojima su baka i djed „punokrvni Židovi” (volljüdisch), a drugi stupanj čine oni kojima je samo jedan predak (Großeltern) „punokrvni Židov”. – Nap. prev.

*Popper) i Theresije Steinhart, vjenčanih 16.2. 1831. u Neuzedlischu, Izraelitska vjerska zajednica, rođene 1.12. 1812. u Neuzedlischu, rimokat. krštena 23.7. 1846. u Beču (kći Maierbeera Steinharta i Barbare Abeles). Njegovo punokrvno židovsko podrijetlo nedvosmisleno je dokazano na temelju dokumenata pribavljenih h. a.**

Majka ispitanika, gore navedena, rođena 10.9. 1859. u Lembergu, kat., kao zakonita kći Samuela Richtera i Fanny Zuckerberg, nedvojbeno je također punokrvnoga židovskog podrijetla.

Ispitanik je dosad umio prikriti svoje punokrvno židovsko podrijetlo, koje njemu samom nikako nije moglo ostati nepoznatim, te se na svim službenim mjestima izdavati za osobu miješane krvi I. (prvog) stupnja.

Ispitanik, koji sam nikad nije pripadao židovstvu, morao se na temelju gore navedenih dokaza rasno klasificirati kao

Židov.

Ispitanik se upućuje da se odmah po primitku ovog dopisa javi u Glavni stožer državne policije, Beč I., Morzinplatz 4, ulaz sa Salztorgasse. Predmetni dopis morate donijeti sa sobom i on istodobno vrijedi kao propusnica.

* Latinska kratica za: „ove godine” (h.a., hoc anno). – Nap. prev.

3

Dvojica mladih patrolnih policajaca odnose ono što su pronašli u stražarnicu, podnose prijavak pretpostavljenom, sastavljaju zapisnik koji uključuje tekst oproštajnog pisma i popis pronađenih dijelova odjeće i predmeta.

Kasno je poslijepodne kad kriminalist u civilu pozvoni na vrata stana na drugom katu stambene zgrade u petome bečkom okrugu, na kućnoj adresi navodnog samoubojice. Službenik ima zadatak provjeriti nije li riječ o prijeveri. Ne bi bilo prvi put da netko inscenira vlastitu smrt kako bi izbjegao ruku pravde. Nije pronađeno nikakvo tijelo, a ovaj je čovjek imao sve razloge – da nestane ili počini samoubojstvo.

Iako je stan malen, Aloisiji je, čije su noge nakon dužeg sjedenja uvijek malo ukočene, potrebno neko vrijeme dok dođe do vrata. Predugo za posjetitelja, on nestrpljivo okreće zvonice. Napokon se vrata otvore. Prije nego što pogled mršave starice dosegne lice visokog stranca, ona opazi zamotuljak s odjećom na njegovoj ruci. Pogled na cipele oduzima joj snagu iz koljena. Kriminalist brzo reagira. Slobodnom rukom uhvati je ispod pazuha i dovlači do stolice u kuhinji. Zamotuljak s odjećom stavlja na stol. Bez riječi izvlači oproštajno pismo i pruža ga ženi. Zahtijeva

da vidi sobu njezina sina. Ona pokazuje u jednom smjeru, zatim pogledom preljeće retke i dugo pritišće svoje lice na papir, poput rupčica. Policajac pretura naokolo, otvara ormar s odjećom, pregledava odjeću, broji kravate, čarape, donje rublje, podiže madrac, zapisuje. Otvara ladice pisaćeg stola, lista papire, čita. Zatim pretražuje staričinu spavaću sobu.

Kad se vrati u kuhinju, zatraži čašu vode i pita je kako to da je njezin sin punokrvni Židov. Aloisia drhtavom rukom pokazuje na vrč s vodom. „Walter je...” Čudan zvuk u njezinu glasu sili je da odmah ponovno zašuti. Sjeda držeći se uspravno, s mukom se bori da dođe do daha kako bi nastavila: „Ali, to sam odavno zaboravila, da on uopće nije moje dijete... odmalena... Odgojila sam dječaka da bude dobar kršćanin... dobar sin. On se brine za mene.” Pada od iznemoglosti. Njezino „Pa što će se sada dogoditi?” jedva se čuje, ali to posjetitelja ionako ne zanima. On uzima čašu iz kredenca i koristi ovu priliku da pregleda njegov sadržaj, podiže poklopac posudice za šećer, prekapa po ladici s priborom za jelo, zatim traži Walterovu četkicu za zube i pribor za brijanje. Pita i gdje su mu cipele. Papuče su u hodniku. Od cipela za van ima samo ovaj jedan par. Aloisia se mora sjetiti onoga što njezini praznovjerni ljudi u waldviertelskom* zavičaju uvijek govore: cipele na stolu donose nesreću, njihov vlasnik mogao bi uskoro umrijeti. Ona ih brzo zgrabi i spušta na tlo.

* *Waldviertel* je naziv za šumsku regiju u sjeverozapadnoj Donjoj Austriji. – Nap. prev.

Policajac si ulijeva vodu, ali ne pije. „Ponijet ću sa sobom ove dvije iskaznice i njegovu karticu s bonovima za hranu. Potpišite. Ovdje.” Pred staricu stavlja dokument i pruža joj pisaljku. Aloisijina se ruka tako jako trese da nije u stanju napisati svoje ime. Snaga joj dostaje za drhtavu crtu iznad naznačena mjesta.

4

Podstanar je muškarac bez imovine, bez zemlje, bez kuće i bez zanimanja. Podstanar Johann Widhalm radi kao najamnik kod ugljenara u austrijskom Waldviertelu, rijetko naseljenoj, škrotoj zemlji koja mnogo traži od ljudi. Ondje gdje su šumama mukotrpnim radom otkidali komad zemlje za uzgoj krumpira ili maka, kamenje neprestano izviruje iz dubine i otežava im posao, uništavajući poneki plug. Često su potrebna dva muškarca kako bi uklonila jednu takvu gromadu. Gomile kamenja nakupe se na poljskim međama. Stanovnici ovoga kraja stalno se moraju natjecati s prirodom. Ispod je jeziva zemlja koja rađa granit, iznad je oštra klima – mraz drži zemlju tvrdom do sredine svibnja.

U plaću Johanna Widhalma uključen je i prostor u kojem stanuje: dvije vlažne, zadimljene prostorije u pomoćnoj zgradi ugljenarova malog imanja, u kojem živi sa svojom obitelji. Vrt, koji je njegova supruga smjela obrađivati, nalazi se na pola sata hoda, deset sa deset metara na oranici koja pripada ugljenarovu bratu.

Prva djeca koja se rađaju Johannu i njegovoj supruzi Mariji u ljeto 1859. godine su blizanci. Više djece u porodu ima u to vrijeme male šanse za preživljavanje. Aloisiji,

s druge strane, prvorodenoj, kao i njezinu bratu Jakobu, suđen je dug život.

Podstanarovoj djeci vrlo je jasno dodijeljeno njihovo mjesto na svijetu. Sjaj, ugodan miris i toplinu doživljavaju samo u crkvi. Katolički župnik dobro je uhranjen, nosi zlatom izvezeno crkveno ruho i naviješta bogatstvo, sreću i nagradu u raju. Kad baš nikoga nema u spavaćoj sobi, djevojčica pušta da joj marama s glave slobodno sklizne preko ramena, prostire majčinu pregaču preko klupice, polaže na nju livadsko cvijeće ili grančice jele, sanja o svijetlima koje gore i gorko-slatku mirisu tamjana i zavjetuje se da će živjeti za Boga.

Od toga zasad neće biti ništa. Johannova i Marijina dječurlija porasla su, prostor je postao skučenim, a tek je novca sve više i više ponestajalo. Tako trinaestogodišnju Aloisiju šalju u glavni grad, mora sama zarađivati svoj kruh kao služavka. Ona se boji sivih zgrada koje strše do neba, glatkih, tvrdih površina naokolo, jezivih zvukova koji se ne stišavaju ni noću, jednako kao i strane gospode kod koje služi i svega nepoznatog što se sada može obrušiti na nju. Najviše je boli razdvojenost od brata. I Jakova šalju na rad, ali u drugi grad.

Obitelj, u koju Aloisia dolazi posredstvom, obitelj je Samuela Richtera koja živi u Zieglergasse. To je Aloisijina prva obitelj kod koje služi i neće imati nijedne druge u čitavu svojem dugom životu. Trgovac Samuel Richter i njegova supruga Rosa planirali su imati veliku obitelj, ali dosad su dobili samo jednu kćer. Lea i sramežljiva djevojčica sa sela gotovo su vršnjakinje. Aloisia smije mirno sjediti u sobi za učenje kad dođu učitelji. Lea Richter

jest dijete koje se jako pazi i štiti, ona ima malo dodira s vanjskim svijetom, nema ni braće ni sestara, gotovo i da nema nekog za igru tako da je njezinim roditeljima drago ako služavka, s kojom je Lea u stalnu kontaktu, bude malo obrazovana. Aloisia od stare kuharice uči njezin zanat, a budući da je obitelj mala, poslije će se sama brinuti za kuću i kuhinju. Sva njezina svakodnevica sada je vezana za ovu obitelj. Iznimke su godišnji posjet za Uskrs roditeljima u Waldviertelu i nedjeljni odlazak na svetu misu u obližnju zakladnu crkvu.

Samuel Richter izučio je kod svojeg oca kako prodavati, kako držati zalihe i kako se pravilno ophoditi prema kupcima. S devetnaest godina pohađa jednogodišnju privatnu trgovačku školu. Rodbina se udružuje i ulaže u mladića i na taj se način prikuplja dovoljno kapitala da se može otvoriti vlastiti mali dućan u predgrađu. Stričevi i tete neće se pokajati, Samuel dobro obavlja svoj posao i vraća kredite prije nego što je planirano. Pokreće svoj dućan i već nakon nekoliko godina može ga preseliti u jedan od unutarnjih bečkih okruga – vidljiv dokaz da je netko uspio.

Kad Samuel bude navršio trideset godina, obitelj smatra da je vrijeme da se oprosti od svojega bezbrižnog momačkog života. Obitelj se počinje ogledati za mladim ženama koje odgovaraju statusu obitelji. Ne žuri im se previše

s time. Zato će se prva odmah pokazati kao ona prava. Nakon samo dvije zajedničke šetnje gotovo desetljeće mlađa Rosa Zuckerberg pristaje se zaručiti za Samuela Richtera. Potječe – kao i njezin mladoženja, iz židovske obitelji koja je prešla na katoličku vjeru i doselila se iz Lemberga. Prednost ove veze koju ne treba podcijeniti: Rosa poznaje poslovnu granu svojega budućeg supruga. Kao kći trgovca galanterijom naučila je kako voditi knjige i skladište, poznaje ponešto o naručivanju i skladištenju, zna kako se odnositi prema osoblju i kupcima i zna računati.

Samuel Richter bavi se trgovinom žestokim alkoholnim pićima. Budući da poslovi idu dobro, normalno je, gotovo je i obveza njegova statusa, da zaposli kuharicu i kućnu pomoćnicu. Doduše, paru se ne ostvaruje želja da ima mnogo djece, ali vodi sretan život. Profesionalni su ciljevi ostvareni, novi su postavljeni, makar samo zato jer tako dolikuje. Svakodnevni je život uređen, obitelj ima sreće s osobljem, kod kuće i na poslu. Samuel se samo malo brine za svoju Rosu, kućanstvo je malo, popodneva su duga, a Rosa je sklona tomu da bude tužna. Ponekad je povede sa sobom u ured, ona počinje voditi brigu o knjigama, kao nekoć u očevoj tvrtki. Ubrzo preuzima sve više zadataka i na kraju samostalno vodi ured s tri zaposlenika. Ona zna da je njezina kći Lea u dobrim rukama s prisebnom Aloisijom.

U međuvremenu, djevojka sa sela ostaje vjerna svojem Bogu. „Kad se Lea uda, zaredit ću se”, obećava mu svake nedjelje u crkvi. Još uvijek sanja o životu kao časna sestra. I čezne za svojim bratom Jakovom. Kad on nađe posao u

Beču, Aloisia je presretna. Zajedno idu nedjeljom na misu, a potom Jakob vodi sestru na kriglu piva ili polić vina u gostionicu u predgrađu, ponekad i u Prater.

Djevojke su odrasle. Obje imaju dvadeset i četiri godine kad se Lea Richter udaje u kolovozu 1883. Njezin mladoženja Ludwig Baumgarten deset je godina stariji od nje, i on potječe iz odavno katolički krštene židovske obitelji. Ludwig je zgodan, ambiciozan i pršti od ideja. Vodi kvalitetan vinski podrum s dobrom kuhinjom, koji uživa izvrsnu reputaciju među boljestojećim Bečanima, a on s partnerom planira otvoriti i drugi.

I ovaj su brak obitelji dogovorile nježnom, ali čvrstom rukom, uostalom s time se dosad imalo najbolja iskustva.

Aloisia dolazi s Leom u novo kućanstvo. „Ti spadaš u moj miraz”, šali se mladenka. Ono u čemu su roditelji ostali uskraćeni, čini se da sudbina želi nadoknaditi u sljedećoj generaciji: u desetljeću između 1886. i 1896. Ludwigu i Lei rađa se devetero djece, dvije kćeri i sedam sinova. Svojemu najmlađem nadijevaju ime Walter. Aloisiju očekuje mnogo posla.

5

Kuća u Schellinggasse 12 impozantna je četverokatna uglovnica s visokim, velikim sobama i stanom za kućepazitelja u prizemlju. Nalazi se unutar Ringa, na bulevaru nalik aveniji, koji okružuje bečki Innenstadt. Na svakom su katu dva stana, oni su posebno velikodušno prostrani, s kuhinjama, blagovaonicama i ostavama, sobicama s jednim prozorom, i sobama za sluge, koji gledaju na atrij. Prozori na sobama za gospodu gledaju na Schellinggasse i Fichtegasse. Jedna od najboljih adresa za dobrostojeće bečke građane.

Evangelička Crkva unajmila je oba stana na prvom katu, spojila ih je te tako raspolaže s preko četiri stotine četvornih metara površine. Ovdje je sjedište Vrhovnoga crkvenog vijeća i nekoliko ureda crkvene uprave. Ima dovoljno mjesta za više ureda, za sobe za sastanke i predavanja, dvije čajne kuhinje, dvije kupaonice, čekaonicu i knjižnicu. Dovoljno mjesta i za manji, dograđen stan u stražnjem dijelu. Vjerojatno su ga prethodni stanari uredili za neku neudanu rođakinju ili posebnu poslugu i opremili ga zasebnim vratima na stanu. Da biste stigli dotamo morate prijeći čitavo lijevo krilo. Od ulaznog dijela ide se najprije dugim traktom sa sobama s obiju

strana. Hodnik vodi do prostorije, koja se koristi kao arhiv, a iza nje do druge sobe, koja se koristi kao ostava za namještaj. U njih nitko ne ulazi – osim tajnice, kad ide do svojeg stana, i jedne žene, koja dvaput godišnje pere prozore i riba podove. Vrata sa stražnje strane vode u još jedno malo predsoblje, i tu je, napokon, ulaz u Evin službeni stan.

Ona je presretna kad u lipnju 1941. godine prvi put uđe u taj stan i svaki put kad stavlja ključ u bravu i čuje moćan zvuk otključavanja ili zaključavanja, čuti taj osjećaj slobode. Prvi put u svojem životu stanuje u vlastitom prostoru, koji zaključava za sobom, iz kojeg može isključiti svijet. Nitko, kažu, ne ulazi u taj prostor, on pripada samo njoj. Kolege i kolegice znaju da tajnica živi „tamo odostraga”, ali gotovo nitko nikad nije ni primirisao blizu. Masivna dvokrilna obložena vrata imaju u gornjoj polovici dva debela matirana stakla koja su iznutra i izvana zaštićena zaobljenim kovanim željezom kao ukrasom. Čim se uselila, Genofeva je na gornji okvir čavlima pričvrstila golemu, gusto tkanu vunenu deku. Protiv propuha i da se izvana ne vidi svjetlost. Sada je njezina pećina savršena.

Stan nije prevelik. Ulazi se u kuhinju koja je istodobno i predsoblje i soba za dnevni boravak. U niši, odvojenoj još jednim debelim zastorom, odmah lijevo od ulaza, nalazi se WC. Masivni bijeli kuhinjski kredenc zauzeo je prednji dio sobe, a kraj njega se šćućurio maleni pisaći stol s rolo vratima.

Vrata u stražnjemu lijevom kutu vode do zadnje prostorije na katu, ujedno i stana. To je Evina spavaća soba. U jednoj niši smješteni su njezin uski metalni krevet i